

Cursus Vrijwilliger in Historisch Groen

3 juni, Buitenplaats Berbice, Voorschoten

Geschiedenis en zomersnoei van leifruit

Deyke van Donkelaar (GKGE) en Hennes Claassen (specialist leifruit, Berbice)

Geschiedenis

Pieter de la Court van der Voort was een rijke lakenhandelaar (geweven en vervilte wollen stof voor kleding en uniformen) in Leiden, die via zijn vrouw Sara van 1688 tot 1716 eigenaar was van Berbice. De schoonvader van Pieter was al eigenaar van het buiten en geïnteresseerd in fruitteelt. Pieter raakte besmet met het tuinvirus en schreef later het boek 'Byzondere aenmerkingen over het aanleggen van prachtige en gemeene landhuizen, lusthoven, plantagien en aenklevende cieraeden'. Dit boek wordt nu nog steeds als handboek voor landgoederen en buitenplaatsen gezien. Beschreven is wat je moet weten over aanleg, teelt en sieraden van de tuin. Maar ook over de taken en opstelling van het personeel, waaronder tuinbaas en tuinvrouw.

Zelfvoorzienendheid versus luxe

Op landgoederen en buitenplaatsen was het streven om zelfvoorzienend te zijn. Daarvoor waren er agrarische- en bosbouw activiteiten, werd er gejaagd, vis gekweekt en lag er een moestuin. Volgens Pieter was een moestuin van 350 Rijnlandse roeden (0,5 ha) genoeg. De teelt van fruit was ook een activiteit die bijdroeg aan het zelfvoorzienend zijn.

Oranjerie

Op Berbice staat een oranjerie uit 1695. Deze behoort tot de oudste drie nog bestaande oranjerieën in Nederland. De Nederlandse zeevaart en handelsgeest maakte dat er tropische planten naar ons land kwamen. In de Oranjerie werden planten geplaatst die vorst konden verdragen, waaronder citrusboompjes. Een teil met water was graadmeter voor de vorstgrens. Bevroor het water, dan moest er verwarmd worden. Dat gebeurde in het begin door een kar met nagloeiende kooltjes neer te zetten.

Leifruit

In de 18^e eeuw kwam ook leifruit in zwang. Leifruit is fruit dat geleid wordt in de vorm die jij wil, op een plek die jij wil. Veel leifruit groeit tegen een fruitmuur die beschutting biedt en op zonnige dagen warmte opslaat en afgeeft. Dit bevordert zowel opbrengst als smaak. Naast de productie was esthetiek een belangrijke factor.

De Belgen waren zeer bedreven in de snoei van leifruit. Zij lieten zich inhuren en hebben de Hollanders opgevoed. De sierwaarde van de boom werd steeds belangrijker, wat om beredeneerde snoei vraagt. In de 19^e eeuw stelde de Duitse plantenfysioloog Hermann

Vöchting snoei en groeiregels op, op basis van planteneigenschappen. Deze regels kunnen worden ingezet voor alle vormen. Peer kan het beste tegen alle vormen van snoei. Vooral Franse handpeerrassen werden aangeplant als leifruit. Appel is iets minder bruikbaar dan peer. Voor andere soorten geldt dat zij er meer moeite mee hebben en voor sommigen is een leivorm onmogelijk.

Voor de vruchtzetting zijn fruitbomen afhankelijk van andere soorten. Welke soorten bij elkaar passen is terug te vinden in de bestuivingstabel op www.fruitbomen.nl.

Fruitmuren

Berbice heeft de grootste collectie experimentele fruitmuren van Nederland:

Rechte muur – het eenvoudigste type fruitmuur dat het vaakst voorkomt. Houten spalier rekken (met spalierhaken bevestigd aan de muur) maken dat de leifruitbomen plat tegen de stenen muur kunnen worden aangebonden.

Slangenmuur – muur met golvend patroon, stabiel genoeg om zonder steunberen te kunnen staan. De nissen vangen extra zon, geven beschutting tegen wind. Vooral perzik, amandel en abrikoos gedijen hier.

Slingermuur – heeft het golvende patroon van een slangenmuur, maar dan met rechte steunpilaren in de nissen.

Retranchementmuur – muur met strakke, hoekige ‘erkers’. Oorspronkelijk komt deze vorm uit de verdedigingsbouw.

Meandermuur – scherpe hoeken en rechte stukken

Een aantal fruitmuren kreeg een ‘spaarvorm’ met holtes in de onderkant van de muur, waardoor wortels vrij kunnen groeien.

Houten fruitschuttingen - geven geen warmte, koelen sneller af en minder duurzaam. Daarom kwam je deze meer tegen bij mensen met minder geld

Mode in de tuin en de invloed op leifruit

In de tweede helft van de 18^e eeuw raakte de landschapsstijl in zwang. Met het verdwijnen van de formele stijl was er weinig aandacht voor leifruit. De moestuin werd verder van het huis gelegd. Toen de landschapsstijl in de late 19^e eeuw op z’n eind liep, werd de nutstuin weer dichterbij het huis gelegd, met kleine bedden. De sobere landschapsstijl werd opgevolgd door de gemengde stijl en Gardeneske stijl waarbij de tuinmanskunst steeds belangrijker werd (is wat formeler weergegeven

Periode van verval en opleving

In de crisistijd in de 20^e eeuw raakten veel landgoederen en buitenplaatsen in verval. Al dan niet omdat ze geclaimd werden door de bezetter. Soms kom je op een landgoed of

buitenplaats nog wel oud leifruit tegen. Deze oude vormen zijn nog steeds herkenbaar. Oude rassen zijn lekker, alleen gevoeliger voor ziekte. De kwaliteit en productie van nieuwe rassen zijn beter. Na de oorlog pakte Jan Freriks de teelt van leifruit weer op. Hij zette zich in om de kennis te behouden. Nu is er een werkgroep die zich hiermee bezighoudt.

Leifruit op Berbice

Rond 1700 begon de kunst van het telen van leifruit in zwang te raken. Deze teeltwijze werkt alleen als – de al eerder genoemde - “beredeneerde snoei” wordt toegepast. Een goede opbouw van een leifruitboom vraagt kennis, inzicht en (veel) geduld. Snoei- en leitechnieken bepalen of de boom in een strakke of sierlijke vorm tegen muren of langs hekken (spalieren) groeit. Berbice herbergt een grote variatie in experimentele vormen, waaronder:

Eenvoudige vormen

- Belgisch hek
- Snoer
- U-vorm
- Dubbele U-vorm
- Waaier
- Naantjes

Complexe vormen

- Horizontaal palmet
- Schuin palmet

Fantasievormen

Naast de bekende vormen, kende een leifruittuin ook zijn eigen fantasievormen. Op Berbice staat een ronde vorm op de belangrijkste zichtlijn. Deze boom is aangekocht. Ook is er een compositie van drie verschillende leivormen.

Soorten en mogelijkheden

Niet iedere fruitsoort is geschikt om in iedere vorm te laten groeien. Er is een grove verdeling te maken met pitvruchten, steenvruchten en zachtfruit. Pitvruchten (waaronder appel en peer) laten zich het beste vormen en leiden. Bomen uit de categorie steenvruchten (perzik, abrikoos, kers) zijn kwetsbaarder, zowel gewas als sapstroom. Ook met de snoei moet rekening worden gehouden met de soort. Omdat steenvruchten gevoelig zijn voor schimmels wordt een spil zo'n 10 cm boven de gewenste hoogte teruggeknipt. Het proces van indrogen geeft zo geen schade op de spil.

Snoei en geleiding

Zomersnoei

In het leifruit is de zomer de belangrijkste periode voor geleiding en snoei.

Scheutdunning is belangrijk voor de groei van de boom en de energie die er naar de vruchten gaat. ‘Nijpen’ voor de vruchtknoppen voor het volgende jaar.

Scheutdunning – vindt plaats vanaf half mei. De uitlopers op de hoofdtakken, aantal, positie en groeikracht zijn bepalend voor de keuze die je maakt. Zorg ervoor dat je vooral takken behoudt die ‘ dicht bij het huis’ blijven. Vruchtzetels die te lang worden moeten ingekort worden.

Nijpen - is een handige snoeitechniek tijdens de zomer: jonge, zachte uitlopers knijp je af met je nagels afbreekt op ongeveer 6 blaadjes van de groei van het seizoen. Dit doe je om de groei te remmen en de vorming van vruchtknoppen voor het volgende jaar te stimuleren.

Grote snoei - Bij pitvruchten wordt de grote snoei in de winter (bij voorkeur vanaf half februari, wanneer er geen vorst is) uitgevoerd. Bij steenvruchten als pruim en kers wordt snoei na de oogst, tot eind september gedaan. Snoei steenfruit nooit eerder dan half april.

Geleiding - Nieuwe hoofdtakken worden aan hun frame vastgezet met bindbuis of wilgentenen. Dit laatste is een oude techniek. Hiervoor is een soort als Belgisch rood nodig, dunne twijgen die goed vochtig gehouden zijn om hun flexibiliteit te behouden. Om te knopen vouw je vanaf de achterkant om tak en frame (als een haarspeld). Het ene deel van de twijg sla je twee keer over het andere deel. Dan haal je de omgeslagen twijg door het gaatje bij de hoofdtak en trekt het aan.

Spalieren – Deze houten rekken worden gebruikt om fruit plat aan te kunnen binden tegen de fruitmuren. Op Berbice zijn de spalieren gemaakt van watercipres uit de bollenstreek. Omdat watercipres pas sinds de tweede helft van de 20^e eeuw in Nederland is, is nog onduidelijk wat de duurzaamheid van dit materiaal is.

Filmpjes om zomersnoei en aanbinden terug te kijken:

- [Scheuten dunnen](#)
- [Zomersnoei: aanbinden, nijpen en dunnen](#)

Vermeerderen leifruit

Steen- en pitvruchten worden eigenlijk altijd gekweekt op een onderstam. Dit kan zijn omdat het wortelgestel van de cultuurvorm gevoeliger is voor ziekten of omdat je invloed wil hebben op de groeisnelheid van de boom. Vermeerdering is dus altijd vegetatief.

Bij het vermeerderen van leifruit geldt 'soort zoekt soort'. Appel kan alleen worden vermeerderd op appel, peer op peer. Binnen de steenvruchten lijken soorten genetisch meer op elkaar, waardoor binnen de groep wel kan worden uitgewisseld.

Er zijn twee manieren om nieuwe bomen te kweken:

Enten – dit wordt alleen in het winterseizoen gedaan, wanneer de bomen in rust zijn. Vroeg in de winter verzamel je het entmateriaal. Het enten zelf doe je in februari/maart uitvoeren. Om te enten worden onderstam en cultuursoort van ongeveer dezelfde dikte gebruikt en schuin afgesneden. Zorg altijd dat de knop van de cultuursoort omhoog wijst. Staan de knoppen naar beneden, dan krijg je een treurboom. Om goed te kunnen vergroeien moet het cambium van beide delen goed op elkaar aansluiten. De entwond spalk je met enttape.

Oculeren – wordt in het groeiseizoen gedaan en is een techniek om een slapend oog te stimuleren om uit te lopen. De slapende knop wordt, vlak en met extra weefsel aan alle zijden, uit de 'bovenstam' gesneden. In de onderstam wordt, door het cambium en tot op het hout, een T-vorm gesneden. Voor zowel het slapende oog als de onderstam geldt dat je door het cambium tot op het hout snijdt. Het slapende oog schuif je in het andere takje en tapet het af. Deze techniek voer je uit in juli/augustus. Entband (o.a. te koop bij Vreeken's Zaden). De gewortelde onderstam wordt teruggezet in de grond.

Onderstam en groeikracht

Voor leifruit wordt er gewerkt met verschillende types onderstammen. De onderstammen, welke worden gekweekt in East Malling (GB), hebben invloed op vorm en smaak van de vrucht. Deze worden geselecteerd op grondsoort, groeikracht en gezondheid. Op zandgrond zijn zaailing onderstammen het beste. Die worden ook voor hoogstambomen gebruikt omdat ze veel groeikracht hebben.

Meer weten?

Aanbevolen boeken, sites en e-learning modules:

- [De teelt van Leifruitbomen](#) – Jan Freriks
- [Hovenierskunst in palmet en pauwstaart](#) – Wiebe Kuitert en Jan Freriks
- [Leifruit voor beginners](#) – Jan Freriks
- Digitale module leifruit op www.leerjeerfgoed.nl
- [Gilde van Tuinbazen, netwerk Leifruit](#)

Meer informatie nodig?

Dan kan je terecht bij het netwerk leifruit: info@netwerkleifruit.nl.

Cursus Vrijwilliger in Historisch Groen

Leifruit op landgoederen en buitenplaatsen

3 juni 2026
buitenplaats Berbice

Practice makes perfect.....
Snoeien - scheutdunning

Oculeren en enten - de magie!

